

Posudek disertační práce Ing. Mgr. Martina Slabocha
Změny v pohřbívání v obci Úhonice
ve 20. a na počátku 21. století

172 s. textu, poznámkový aparát, prameny, bibliografie, obrazová a textová příloha, grafy, mapa

Kolega Slaboch předkládá práci, která je výsledkem nezvykle dlouhého, prakticky dvacetiletého sledování toho, jakými proměnami prochází pohřební rituál v jeho rodné obci. Je jasné, že téma je autorovi blízké a že je zkoumal a zpracovával se zájmem. Sám je představuje jako případovou studii a má nepochybně pravdu. Materiál, který shromáždil, je úctyhodný a cenný, ať už se jedná o doklady právního charakteru, zákonné normy, církevní předpisy, o záznamy v matrikách, místních kronikách, vzácný soubor úmrtních oznámení, dobové fotografie nebo o dlouholeté zúčastněné pozorování průběhu značné části pohřbů místních občanů. Takové úsilí je třeba ocenit. V hodnotě shromážděných pramenů spatřuji největší přínos předkládaného textu.

Čtenář má pro vymezenou dobu a místo k dispozici minuciózní přehled reálií týkajících se posledních věcí člověka. Je průběžně a cílevědomě upozorňován na význam církevních (katolických) ritů a regulativů a státních zákonných norem, jejichž proměny se pochopitelně do průběhu obřadu promítají. Text je prokládán grafy a tabulkami, jmennými seznamy zemřelých s údaji o jejich věku, profesi a způsobu pohřbu.

Teoretický rámec práce je problematičtější. Seznam literatury je pro disertaci nezvykle stručný, a chybí-li v něm například van Gennepy Přejímací rituály, Eliadův Mýtus o věčném návratu, etnografické monografie nebo hesla Pohřeb a Pohřeb žehem z Národopisné encyklopedie, je to překvapující.

Existenciální otázka smrti člověka je věčná. Stojí v základech velkých náboženských učeních, prochází celými dějinami filozofie, inspiruje umělecká díla, oslovuje medicínu, přírodní i společenské vědy, dává smysl samému lidskému bytí... V této práci je pohřební rituál a jeho proměny představován v napětí mezi katolickou věroukou a v podstatě publicistickým, tedy podle mého názoru zjednodušeným pojetím „nejateističtější“ české společnosti. Autor představuje katolický pohřební rituál jako nezpochybnitelnou pozitivní kvalitu a akceptuje i oficiální církevní stanovisko ke kremaci, zmírněné ve druhé polovině 60. let 20. století. Odkazy na prameny jsou zde časté a pečlivé. O církevních normativních se nediskutuje, respektují autorův názor a přístup.

O sociálních a kulturních aspektech tématu ovšem uvažovat musíme. Tady je třeba pochybovat, konfrontovat, vyslovovat hypotézy, tady máme právo mýlit se a povinnost přiznávat chyby a to vše s vědomím, že se dobíráme jen částečného poznání. Obávám se, že takové, mnohdy až bolestné hledání odpovědí zde není. Zázemí teoretické interdisciplinární literatury není bohaté a odkazy spíše nahodilé. Výroky jsou tedy snadno napadnutelné.

Obřady dostávají svůj tvar tím, že jsou na sebe vrstvena a k sobě přiřazována bohatá fakta, doklady, materiály. Reflexe a analýza zde neabsentuje zcela, ale je nepřilíživě systematická a teoreticky málo podložená. Touto metodou lze postihnout především vnější, *formální* stránku a proměny rituálu.

Za nejlepší v tomto smyslu pokládám postřehy o tvrdé sociální kontrole v malé, relativně konzervativní venkovské komunitě, která se jen obtížně smíruje s každou změnou, tím spíše se změnou v průběhu tak zásadního přechodového rituálu. I tady stojí v popředí konfrontace tradičního průběhu obřadu a jeho nových forem, je zkoumáno to, co je veřejné, viditelné. Ten, kdo jako první vybočí, je nemilosrdně sankcionován.

Škoda, že takové momenty jsou jen lehce načrtnuty, škoda, že mnohem víc pozornosti a místa zaujímají popisné partie, výčty a soupisy. Škoda, že vedle etického pojetí

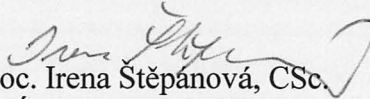
neprobleškává také přístup emický. (A ještě jednou škoda, že nebylo více pozornosti věnováno jazykové kultuře).

I tak ovšem z kontextu jasně vyplývá, že dramatické 20. století ovlivnilo neobyčejně výrazně formy (i *funkce*) pohřebního obřadu, toho přechodového ceremoniálu, který se zdál (nebo stále zdá?) být v životě jedince, rodiny, obce i společnosti nejméně proměnlivým článkem obřadnosti. Regionální význam práce je nepopiratelný.

Domnívám se, že přes vznesené výtky se jedná o práci zajímavou a potřebnou. Autor shromáždil takové bohatství pramenů a má takové vědomosti, že jistě bude schopen vznesené námitky zpochybnit a svou práci úspěšně obhájí.

Práci tedy doporučuji k obhajobě.

Praha 11. dubna 2009

Doc. Irena Štěpánová, CSc.
Ústav etnologie UKFF